

Cetiri duže pripovetke koje je Nenad Radanović objavio u *Svetom čovjeku*, svojoj četvrtoj knjizi, već na samom početku bude pozornost odmerenim, preciznim i reljefnim govorno-pripovednim stilom. Tu kao da je svaka reč svesna sebe, svojih granica i svojih moći, ali se ipak ne opire, nego skladno uklapa u srazmerno sačinjenu rečenicu. Tako se, na primer, osećno leksičko ponavljanje nekim lokalno obojenim rečima, kome Radanović poklanja dosta pažnje, uklapa u opšti jezički ton i retko kada prelazi u sračunat efekat. A ta jezička mera kojom je Radanović ovlađao pokazuje jednu drugu mjeru: pripovedačko zrenje i osećanje zakonitosti pripovedanja koje sa zrenjem dolazi. U *Svetom čovjeku* se zaista ne oseća onaj mučan napor koji mlad pripovedač ulaze kako bi se kroz haos htenja i utisaka probio do čvrstog i skladnog književnog oblika. Radanović zna šta hoće i on uglavnom uspeva da to i ostvari. Za sobom je ostavio početna fraganjia, i razračunavanja sa samim sobom, pokušaje da se nađe vlastito mesto i prikladan oblik-izraz. *Sveti čovjek* je, dakle, knjiga jednog formiranog pripovedača, pa upravo zbog toga zahteva kritički pristup, u kome bi pokušala da se dà kritička analiza jednog pripovedačkog metoda i njegovih granica. Pripovetke koje je Radanović objavio u *Svetom čovjeku* ulaze u isti tematski krug i izvedene su istim postupkom: one predstavljaju rezultate autorovog nastojanja da jednim razrađenim metodom pripovedanja oblikuje neke svoje osnovne preokupacije. A to jedinstvo metoda i tematičke omogućuje da se lakše zauzme kritički stav, odnosno da se provede kritička analiza jednog već formiranog pripovedačkog kruga.

Sa druge strane, onaj isti suzdržan, precizan i bogat govor, onaj isti siguran i uravnotežen tok pripovedanja otkriva da se Radanović priklonio još živoj epskoj snazi našeg jezika koja se tako blistavo očitovala u Andrićevom prozi i koja ima posebnu snagu na bosanskom tlu. Pripovedačka Bosna je, evo, još jednom pokazala kakvom sugestivnom snagom raspolaže i kako joj i savremen, mlad pripovedač teško može odoleti. Jeziko bogatstvo koje se tu pripovedaču nudi — ogromno je; pa nekad izgleda kao da je dovoljno samo produžiti tu živu govornu nit, kao da iz bogatog jezičkog istočnika sama izlazi ona priča, onaj fenomen koji su nazvali **bosanska priča**, i koja ima značajno mesto u pripovedanju na srpskohrvatskom jeziku. Ali se u tome krije i izvesna opasnost: taj epsko-pričalački jezik sobom nosi i odredene sadržaje, pa čak i određen vid pod kojim se ti sadržaji razumeju i interpretiraju. On je uglavnom primenom seosko-folklornim sadržajima i ekstenzivnoj morfološkoj deskripciji stvari, a ne finijoj značajnskoj analizi, karakterističnoj za savremeni urbani jezik. U svojim sažetim gnomičkim obrilima on je kondenzovao čovekovo stolječno iskustvo o bitima, a uporedo sa njim čuva i jednu epsku i predajno-miški dimenziju. Iskušenje se ovde sastoji u stalnoj opasnosti da savremeni pripovedač, kad je već pristao na taj jezik i na njegove sadržaje, prihvati i njegov interpretativni ugao, da ne mogne da uspostavi kritičku distancu u kojoj se manifestuje svest o savremenom svetu i čovekovom položaju u njemu. Radanović je pristao na tematsko ograničenje tog jezika: ostao je u krugu seoske problematike, zadržao se na onome što mu je nudilo bosansko selo. Ali sama ta činjenica još ništa bitno ne govori, jer je poznato da ie na primer, seoski pejzaž pretrpeo mnoge radikalne interpretativne transformacije u istoriji književnosti. Raspont tu seže od bukoličke idile i lake egzotike do groteske. Ono što je jedino bitno u tome jesle koliko je taj pejzaž na jedan sušinski način osavremenjen: koliko je u njemu obelodanjen, koliko u njega projekcirano onih značenja koja izražavaju savremenog čoveka. Za Radanovića, dakle, nije odlučujuće to što je ostao u seoskom problematskom krugu, nego je jedino relevantno što i kako je u njemu književno aktuelizovao.

Radanović smreno i postupno vodi pripovetku, pažljivo opisuje situacije i oblikuje dijaloga, sa osećajem za psihološke preokrete i istaćanim poznavanjem životnih prilika bosanskog sela. U svemu tome se oseća piščeva prisutnost, njegovo stilizovanje, odnosno već klasično-realističko dovođenje podataka u određen poređak priče koji autor neprekidno kontroliše. Tu, dakle, nema nikavih novina kojima bi se trebalo pozabaviti: pred nama su četiri duže pripovetke sačinjene na tradicionalan pripovedački način, u kojima bi mogli kritički da se osvelje neki manje

novica petković

ČETIRI PSI HOLOŠKA PORTR ETA

Nenad Radanović: SVETI ČOVJEK,
Svjetlost, Sarajevo, 1967.

uspeli, manje uverljivi momenti, ali kojima bi ipak morala da se prizna sugestivnost i usklađenosć celine. Međutim, tim smirenim i objektiviranim načinom pripovedanja Radanović otkriva jedan neobičan i pomeren svet. Surova bosanska priroda i zabiljna bosanska selo predstavljaju dekor u kome se dešavaju čudne drame njegovih ličnosti. Doduše, taj svet su bosanski pripovedači već ranije uveli u književnost, pa bi moglo da povuku izvesne paralele i utvrde sličnosti. Ali, ono što je za ove pripovetke značajno jeste poseban ugao iz kojeg je svet bosanskog sela sagledan. Naime, Radanović ne otkriva jedan nepoznat, bosansko-seoski svet, u svojegog egzotici i čudesnosti, nego iscrpno psihološki analizira neke ljudske drame u njemu. Izvitoperenosti u tom seoskom ambijentu nisu elementi jedne groteske freske koju bi Radanović detaljno slikao i u samoj njenoj osobitosti nalazio neke simboličke momente čovekovog egzistiranja. U *Svetom čovjeku* je, pre svega, data psihološka pozadina, data je iscrpna psihološka geneza. U Radanovićevu pripovetci se ceo kompleks problema koji se u tim pomerenim situacijama čamotnjog seoskog življivanja ispoljava u povremenim kolektivnim i ličnim dramama — svodi na neke individualno-psihološke momente. Individua, ne kolektiv, nalazi se u centru njegove proze. Zato su u *Svetom čovjeku* najuverljivija psihološka motivisanja i nekada veoma tačna i pronicljiva sprezzura veoma udaljenih psiholoških pojedinstvenosti.

Radanović ostaje vezan za bosansko selo, naročito jezikom, i oblikuje realistički uverljive situacije i sudbine. Život u tom selu, izgubljenom u neprohodnim brdovitim predelima, zaostalom i siromašnom, Radanović zna da dočara, da ga uskladenim pojedinostima oblikuje kao uverljivo tlo surovih ljudskih drama. Divlja bosanska priroda kao da sama sobom objašnjava te drame, kao da ona uslovjava onu zlu krv u Radanovićevim ličnostima i njihova nagla i neshvatljiva lomljenja. Ali, ipak i ta priroda i meduljudski odnosi uopšte u Radanovićevu pripovetci se pojavljuju u zadnji plan, prepričajući drami ličnosti da se odvija u svojoj manjoj ili većoj psihološkoj motivisanosti. Bosansko selo i bosanski pejzaž su životna pozornica na koju izlaze Radanovićeve pomerene ličnosti, pa zato ostaju samo neophodan okvir, odnosno nekakav socijalno-geografski fon, a nikada nisu i predmet pripovedanja. Koliko je taj momentan bitan za Radanovićevu pripovetku pokazuje i sam njen oblik: svaka od četiri ovde objavljene pripovetke predstavlja jednu vrstu psihološke analize — studije ličnosti. U svakoj od njih se potaknu analiziraju spoljni podsticaji i unutarnje psihološke reakcije koje dovode ličnost u bezizlaznu situaciju. Radanović dosledno

i iscrpno analizira frustracione situacije u koje zapadaju sve njegove ličnosti već u ranim godinama definjstva. Unularnji konflikti i različiti obrambeni mehanizmi razbijaju jedinstvo ličnosti i dovode je u neurotičnu situaciju i kasnije do potpunog psihičkog krah-a. Ceo put od ranih frustracionih situacija pa do neurotičnog raskola i kraha Radanović hronološki prati i na tom čisto psihičkom procesu izgrađuje dugu pripovetku, reljefan psihološki portret.

U nabusitim i prekim bosanskim goršlacima Radanović otkriva složene psihološke mehanizme i jedan vid čovekovog otuđenja zasnovanog na stalnim meduljudskim nesporazumima. U njegovim seoskim pejzažima nema ni fraga od seoske idile, niti se pak pejzaž zatvara u neka dublja značenja, neke simboličke obrasce, nego se rasvara u dekor psihičkih tegoba, psihičkih trauma. Čitalac se ne može oleti utisku da je u tim Radanovićevim bosanskim neurotičarima i čoveku neprijateljskim bosanskim pejzažima prisutan i savremen, urban neurotičan svet. Svođenje prirode i meduljudskih odnosa na psihološke mehanizme odlike je savremenog, a nikako jednog zaostalog patrijarhalnog sveta. Nesumnjivo je da ti mehanizmi prosto haraju i u onom bosanskom goršlaku koga je Radanović psihološki izvanredno sećao, ali svođenje gotovo svih odnosa samo na te mehanizme, pre svega, svedoči o tome da je Radanović ipak suštinski preokupiran problemima savremenog čoveka moderne civilizacije i da njegove neuroze projicira i iznalaži i u psihičkim iščašenostima u zaostalom bosanskom selu. Sve njegove ličnosti nalaze se pred preprekom koju ne mogu da savladaju, pa se u sebi lome, podvajaju, gube u neurotičnim bekstvima i kompenzacijama. Gube se uopšte ipred unutarnjim psihičkim silama koje ne razumeju i pred hiperfiranim transformacijama, realnosti, u kojoj se kreću i u koju bi trebalo da se uklope. Njihovi očajni napor da uhvate korak sa okolinom redovno ostaju uzaludni, pa je svet u kome se kreću neki strani svet, tudi svet koji ih ne prima. Čini mi se da su na najbolje stranice u *Svetom čovjeku* posvećene tim trenucima podvojenosti i lomljenja, tim uzaludnim pokušajima da se ipak nekako uspostavi neposredan i topao ljudski kontakt. Jaz koji ljude razdvaja naročito dolazi do izražaja u najintimnijem opštenju, kad se svaki nesporazum plaća gubitkom životnog mira, i sigurnosti. To se posebno oseća u opštenju sa suprotnim polom. Radanovićeve ličnosti se redovno na tome lome, što je razumljivo, a naročito kad se uzme u obzir kako značenje ima erotiku u bosanskim patrijarhalnim odnosima. Ima u svemu ovome jedan situacioni obrazac koji bi mogao da se prenese i primeni i na savremenog, urbano-tehničko-tehnokratskog neurotičara. Nesumnjivo je da bez njega ne bi bilo ni Radanovićevih neurotičara; da ih Radanović bez njega ne bi mogao da „otkrije“.

Radanovićev poseban aspekt je, dakle, genetska psihološka analiza ličnosti data u hronološki postupnom pripovedanju, sa povremenim introspekcijskim „diskurzijama“. Struktura njegove pripovetke je tako pročišćena i svedena na psihološko-analitičku ravan. A u tome je islošdno i osnova njena slabost: u stalnom nastojanju da postupke svojih ličnosti psihološki motiviše i da dosledno razvije posledice unutarnjih konfliktata, Radanović često, i gotovo neosećno, živo tkivo pripovetke prevodi u ilustrativni psihički podatak. Time se pripovetka osiromašuje, jer je ogoljena, svedena na jednu više psihološki interesarantu shemu, iz koje je eliminisana neposredna mnogosmislenost i punoč životnih datofosti. To se naročito oseća u pejzažima kojima su prošarane Radanovićeve pripovetke. Veoma sugestivan pejzaž isprgnut iz definjstva, onaj pejzaž u kome dečja fantazija na čaroban način pronalazi dublja značenja u prirodi oko sebe, taj pejzaž Radanović svodi na prateći, slikovito-dekorativan podatak o psihičkom stanju ličnosti. Čar pejzaž time iščezava, a čovek odnos sa prirodom posredovan je samo psihičkim „bojenjima“. Upravo zbog toga se i dešava da njegova pripovetka ponekad izgubi životnu punoč i prede u iznošenje psihološki interesantnog slučaja (napr. u pripovetci *Sveti čovjek*, sigurno najslabijoj u ovoj Radanovićevoj knjizi). Uostalom, zbog toga su Radanovićeve pripovetke sve manje uverljive ukoliko se direktnije izvode uzročno-posledične veze psihičkog mehanizma. Ta psihološka jednostranost i simplifikacija je ona slabost koju će Radanović morati da otkloni ako ne želi da pripovedački krug koji je formirao u *Svetom čovjeku* shematizuje.